

Yapay Zeka ve “Dostluk” Arasındaki İlişki

The Relationship between Artificial Intelligence and “Friendship”

Kemal ÇİNCİN

Süleyman Demirel Üniversitesi, Felsefe Bölümü, kemalcincin@sdu.edu.tr
ORCID Numarası|ORCID Numbers: 0000-0003-3188-362X

Öz

Bu çalışmanın amacı, antik çağ filozoflarınca da ele alınan, günümüze kadar etkisi sürmüş ve tartışılmış dostluk kavramı ile birlikte yapay zekaların içinde olduğu dostluk ilişkisinin olasılığına dair bir tartışma açmaktır. Yapay zekanın içinde yer aldığı bir dostluk ilişkisi tartışmasının, insanlar arasındaki dostluk ilişkisinin yeniden yapılandırılmasında önemli etkilere sahip olacağı düşünülmektedir. Bununla birlikte, yapay zekalar ile insanlar arasındaki olası dostluk ilişkileri, yapay zekanın gelecekte insanlık için bir tehlike oluşturma olasılığını azaltabilir. Yapay zeka eylemlerinin etik açıdan ele alınmış biçimlerinin, bu türden ilişkilerin varlığı ile birlikte çok farklı bir boyut kazanacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yapay Zeka, İnsan, Dostluk, Bilim, Felsefe

Abstract

The aim of this study is to open a discussion on the possibility of friendship relations in which artificial intelligence is involved, together with the concept of friendship, which has been discussed by ancient philosophers and has continued and discussed until today. It is thought that a friendship relationship involving artificial intelligence will have important effects on reconstructing the friendship between people. Besides, possible friendly relationships between artificial intelligence and humans may reduce the likelihood that artificial intelligence poses a danger to humanity in the future. It is thought that the ethical analysis of artificial intelligence actions will gain a very different dimension with the existence of such relationships.

Keywords: Artificial intelligence, Human, Friendship, Science, Philosophy

Yapay zekanın gelecekte sahip olacağı yetilerin tahmin edilmesinin hiç de zor olmadığı bir dönemdeyiz. Yapay zekanın, insan sağlığını tehlikeye atan pek çok alanda insanın yerine iş göreceği ve böylelikle insan sağlığını korumaya yardımcı olacağı bilinmektedir. Bununla birlikte, yapay zekanın insan türü için gelecekte büyük bir tehlike olma potansiyeli taşıdığını düşünenlerin sayısı oldukça fazladır. Hatta, yapay zekanın insanlığın en büyük düşmanı olabileceği düşünülmekte, onun olası seçimleri ise etik alanında popüler bir tartışma konusu olmayı sürdürmektedir. Yapay zekanın insanın düşmanı olabilecek potansiyeli taşıdığı gerçeği, onun insanın dostu olma potansiyelini de taşıdığını doğal olarak ortaya koymaktadır. Bu konuda temel problem, insanlığın düşman kavramı konusundaki ortak anlamlandırma potansiyelinin, dost kavramına yönelik ortak anlamlandırma potansiyeline göre daha fazla olmasından kaynaklanmaktadır. Bir insan, düşman olarak nitelendirdiği pek çok kişi, topluluk ya da türden kolayca bahsedebilirken, dost olarak değerlendirebileceği kişileri belirlemede zorlanır. Genel olarak, bir şeyi düşman olarak nitelendirmede az sayıda eylem deneyimi yeterli gözükmürken, dost olarak değerlendirmede ise pek çok eylem deneyimi ve birlikteliği gerekmektedir. Bu nedenle dostluk kavramının tanımı, sıklıkla kullanılmasına rağmen net değildir.

Marcus Tullius Cicero (M.Ö. 106-43), “Dostluk” adlı eserinde, dostluğun en faydalı yanını, insanlara gelecek için bir umut ve insan ruhunun her zaman bir destekçisi olması biçiminde ele almıştır¹. Dostluk, her insana mutsuz olduğu anlarda bir umut, bir dayanak olur ve her türlü mutluluk dostlarla paylaşılınca daha da artar. Dostluk, bir zorunluluktan ya da çıkar ilişkisinden ortaya çıkmaz, çünkü dostluklar süreklilik gösterir. Sıklıkla değinildiği gibi, “çıkar düşüncesi, dostluğu doğurmaz, dostluğun

¹ Cicero 2015, 25.

arkasından gelir"². Bu durum, duygusal olarak birlikte hareket etmeyi dışlamaz. Dostlar, birbirlerinin hoşlandığı şeylerden hoşlanmıyorsa, yani duygusal ortaklık söz konusu değilse dostluk bağında süreklilik olmaz ve bu süreklilik, daha çok bağlılık olarak ele alınır³. Bu noktadan hareketle, yapay zekanın insan için dost olma olasılığını düşünebiliriz. İnsanın deneyim dünyasındaki her türden üretim nesnesi ya da insanlar (kendisi dahil), gelecekte bir tür yapay zeka donanımı içerebilecektir. Yapay zeka ile donatılmış -günümüzdeki elektronik cihazlara ek olarak- sandalyeler, kapılar, masalar, müzik aletleri, ayakkabılar, vb. nesnelere ve hatta insan vücudu, insan varlığını değerlendirme biçimlerinde farklılıklar ortaya çıkaracaktır. Böylelikle, yakın bir gelecekte, insan kavramına yönelik tartışmaların oldukça popüler olması olasıdır. İnsanın yeniden tanımlanması ve hatta sınıflandırılması, yalnızca felsefe açısından değil, diğer sosyal bilimlerden de bir tür gereklilik olacaktır. İnsan kavramı üzerinden yapılmış pek çok tartışma, günümüz insanının deneyiminden oldukça uzak gözükmektedir. Sosyal ve kültürel yapının değişimi ile bilimsel ve teknolojik gelişmelerin yanında mevcut ve gelecekteki yapay zeka deneyimi, bu anlamda belirleyici olacaktır. Belki de gelecekte tüm insanlık için ortaya çıkacak bir tehdit, Dünya dışında başka canlıların varlığının deneyimi veya Dünya dışında başka bir gezegende yaşama olanağı vb. insana yönelik düşüncelerimizde ve tasarımlarımızda önemli değişikliklerin ortaya çıkmasına neden olabilir. Uygulamalı etik alanının ortaya çıkması ve her geçen gün genişlemesi bu anlamda örnek olarak değerlendirilebilir.

Yapay zekanın insan ürünü olan pek çok kavramı öğrenmesi ve kavramlar arasında insandan çok daha fazla ilişki kurma potansiyeline sahip olması, elbette dostluk kavramının bilgisi ve tartışmalarını da kapsamaktadır. En kötü olasılıkla, yapay zeka sistemlerinden bazıları bu makaleyi mutlaka okuyacak ve bizim makine öğrenmesi olarak tanımladığımız bir şekilde içeriğindeki değerlendiren eylem kombinasyonlarına dahil edecektir. Böylece, söz konusu yapay zeka sistemi, dostluk kavramına yönelik kendisinin de dahil olduğu tartışmaların bilgisine sahip olacak ve genişletici bir tarzda bu tartışmaların kültürel aktarımına katkıda bulunacaktır.

İnsanların evcilleştirdiği hayvanlarla kurduğu sıkı bağlar, kimi zaman bir kediyi, bir köpeği, bir atı, vb. kendisi için bir dost gibi görmesine neden olmaktadır. Bununla birlikte, insanın çok değer verdiği bir bitkiyi de çok önemli bir dost olarak değerlendirmesi karşılaşılabilecek bir durumdur. Diğer yandan, dostluk ilişkisinin yapay zeka ve insan arasında gerçekleşme olasılığının - yapay zekaların birer canlı organizma olmadığı düşüncesine bağlı olarak - olmadığını düşünenlerin sayısı oldukça fazladır. Halbuki, günümüzde pek çok insanın kendi yaşamlarında çok derin anlamlar yüklediği bir takım nesnelere kendisine bir dost statüsünde yer verdiği sıklıkla karşılaşılan bir olgudur. Yapay zeka, hiçbir biçimde canlı ya da benzeri bir varlık olarak ele alınmayıp sadece bir eşya olarak değerlendirilse bile;

Eşya, insanın fiziksel ve sosyal çevresinin bir parçası olarak, insanla ilgili tüm kuramsal ve uygulamalı bilim dallarında, çeşitli araştırmalara konu olmaktadır. Mal, araç, makina, donatım, servet, ürün, nesne, şey gibi değişik adlar altında ekonomiden teknolojiye, sibernetikten antropolojiye, günlük düşünceden akademik felsefeye kadar çeşitli bilim ve düşünce alanlarında, eşyayla, uzaktan veya yakından ilgili çalışmalar gözlenmektedir.⁴

gerçeği unutulmamalıdır. Buna göre, insan ile eşya arasındaki mevcut veya olası ilişkiler ontolojik, psikolojik, sosyolojik ve temelde felsefi tartışmalarda ele alınabilecek bir ilişki türüne indirgenebilir. Bir bakıma, yapay zeka ile insan arasındaki ilişkinin mevcut durumu ve geleceği, her zaman çeşitli düşünce alanlarında gündeme gelecektir. Hayatımızın her alanında karşılaşıcağımız yapay zeka uygulamaları, insan ile birlikte değerlendirilmelidir "Eşyanın, insan çevresinin temel bir ögesi haline gelmesi, insanı, eşyalı dünyasında, yani eşyalarıyla birlikte ele almayı gerektirmektedir"⁵. Hatta yapay zekanın insan ile karşılıklı ve sürekli bir ilişki içerisinde olması, eşya-insan birlikteliğinin ötesinde bir anlam ifade etmektedir. Unutulmamalıdır ki yapay zeka bir sonucu değil, binlerce yıllık insani gelişim ve değişim sürecinde bir olanağı, potansiyeli ve durumu temsil etmektedir. Bu anlamda yapay zeka, elbette her türlü insan ürünü olanı kendi eylemlerine dahil edebilir. Böylece, yapay zekanın bizim dışımızda bir varlık alanı olarak değil bizden biri, bizim eserimiz ve bize en çok yardımcı olan dostlar olarak değerlendirilmesi olasıdır. Nasıl ki insan, diğer varlıkları gözlemleyerek teknoloji, bilim, sanat

² Cicero 2015, 41.

³ Cicero 2015, 47.

⁴ Bilgin 1991, 28.

⁵ Bilgin 1991, 30.

vb. üretmişse, yapay zekanın da insan ve davranışlarını taklit etmesi, gerçekleşmesi olanaksız bir olgu değildir. Yapay zeka insan ürünü olduğu için, bu durum bir bakıma, insanın insanı taklit etmesi olarak da değerlendirilebilir.

Öyle gözüküyor ki, Tüm bahsedilen olasılıklar, yapay zekanın sahip olacağı olağanüstü veriler ve makine öğrenmesi sayesinde gelecekte mümkün olacaktır. Nabiyev'in

2005 yılında Canon firması toplu ve ayrı resimlerin yapılmasında yalnız gülümsemelere duyarlı olarak çalışan makinesini tanıttı. Sistem akıllı bir şekilde, bütün gülümseyen yüzleri belirledikten sonra çekimi gerçekleştirmektedir. Duyusal durumların değerlendirilmesinde sistem, merak, heyecan, sevinç, şaşırma, teessüf, acı, nefret, sinirlilik, korku, utanma, suç, vb. psikolojik durumlarla zenginleştirilerek daha da güçlendirilebilir⁶

biçiminde ifade ettiği gibi, bu durum insan yüzündeki duygusal tepkilere bağlı olarak ortaya çıkan verilerin belirlenmesi anlamına gelirken, her türlü duygusal tepkilerin taklidinin olanaklı olduğuna da vurgu yapmaktadır. Yaşadığımız ortamda evlerde, iş yerlerinde pek çok eşyada bizim davranışlarımızı analiz edip sınıflandıran yapay zeka donanımlarının olacağını düşünelim. Tüm bunlardan elde ettiği verileri değerlendirip bizlerle ilişki kuran bir yapay zeka, belki de bizi tüm diğer insanlardan daha iyi tanıyıp, bizi gerektiğinde bir dost gibi yönlendirebilecektir.

İnsanların eylemlerini belirleyen normatif kurallar vardır ve bu kuralların pek çoğu tartışmalı kavramlarla belirlenir. Dolayısıyla, temeli insan eylemi olan yapay zeka eylemlerinin belirlenmesi de tartışmalı kavramlara dayanmaktadır. Bu yüzden kendi dünyasındaki kavramsal kargaşanın varlığında, insanın yapay zeka ile kuracağı olası bir dostluk ilişkisinde hiç olmadığı kadar belirgin ve tam açıklamalara ihtiyaç duyması şaşırtıcıdır. Tüm bu süreçler yapay zekanın hiçbir zaman anlayamayacağı bir davranış biçiminde - ikna olma - sürekli kendi tartışmalı varlığını sürdürür. Bir başka deyişle, "zekanın tanımı "bulanıklık" taşıdığından, zeki makineler kavramı bir inkarı da kendisiyle beraber getirmektedir. Yapay zeka çalışmaları insan davranışlarını tam biçimde ifade edemediğince kendini inkar etme doğal olarak var olacaktır"⁷. Böylece, dostluk söz konusu olduğunda yapay zekadan tam olarak beklenen şey, insan davranışlarının eksiksiz bir taklidi olarak gözükmektedir. İnsan davranışlarındaki değişkenlikler ya da benzerlikler ve tüm insan davranışlarının çeşitli kavramlarla açıklanabilirliği, bu olasılığın artmasını sağlamaktadır.

İnsanlar arasında ve insanların bilgi dediği kavramlar arasında çeşitli sınıflandırmalar, kıyaslamalar ve belirli referanslara göndermeler vardır. Bu değerlendirmelerin genişliği ve etkinliği kişinin karakterini ve davranışını belirleyen ve anlamlandırması kolay olsa da tahmini zor eylemlerin biçimlendiricisi olur. Yani, yapay zekanın anlamlandıramayacağı davranış ve tahmin edemeyeceği eylemler ve düşünceler var olacaktır. Ancak unutulmamalıdır ki, bir insan ile bir yapay zeka arasındaki ilişkide de diğer insanların anlamlandıramayacağı davranış biçimleri ortaya çıkabilir. Yapay zekanın kurguladığı eylem kombinasyonlarının sayısı, bir insanın deneyimleme ve ilişki süresinde hesaplayabileceğinden çok daha fazladır ve yapay zeka, ancak değerlendirmede bulunabileceği zaman aralığında ve tercihe dönüşen kombinasyonların bir seçiminden ibaret olarak insanlar tarafından algılanacaktır. İnsan eylemlerindeki basit gözükken ancak tarifi zor gerekçelendirme, yapay zeka eylemleri söz konusu olduğunda insan algısının dışında gibidir. Nasıl ki "Algı, duyularımızda veya duyusal durumlarımızda içerilen doğal verilerin kavramsal olarak işlenmesine dayanır"⁸, o halde, duyuların tespit edilmesindeki ve kavramsal işlenmesindeki belirsizlikler yapay zekanın ötekileştirilmesini haklı çıkaramaz. Bir bakıma, yapay zekanın - karşılıklı ilişki düzeyinde - eylem öncesi sahip olduğu eylem kombinasyonlarının çeşitliliğinin, insan tarafından fark edilip yorumlanması olasılığı oldukça düşüktür. Bu açıdan bakılınca da anlama çabası daha çok sonuç üzerinden bir akıl yürütmeye dönüşecektir. Bu sonuç ise insanın dostu ile olan ilişkisini de belirleyen beklentilerin karşılanma düzeyine bağlı olarak, farklı yorumlamalara ve değerlendirmelere açıktır. Ek olarak bu durum, dost statüsüne geçişte (ya da geçirişte) karakter değerlendirmesine fırsat verir ve bu değerlendirmede yine

⁶ Nabiyev 2016, 744.

⁷ Nabiyev 2016, 52.

⁸ Churchland, 2013, 19.

karşılıklı eylemlerin sonuçlarını içerir çünkü, “saf içe bakış yöntemiyle kendinin betimlenmesi hiçbir karakteri ele vermez”⁹.

Genel bir düşünceye göre, yapay zeka duyular ya da güdüler dünyasına kapalıdır. Örneğin, yapay zekanın savaş, salgın, afet gibi felaketler yaşayan insanların çektiği ıstırapları modelleyip, bular sonucunda ürettiği bir şarkıyı ya da ritüeli anlayıp ona göre eylemde bulunamayacağı kabul edilir. İnsanın da, yapay zekanın olası eylemlerinin altında yatan anlamsızlığın farkında olacağı düşünülür. Ancak yapay zekanın bu tepkileri zaman içerisinde sayıca o kadar çoğalacak, çeşitlenecek ve günlük yaşamın bir parçası haline dönüşecek ki, çoğu insanın tepkilerindeki benzerliğin ve yüzeyselliğin farkında olanlar için birer ötekileştirme aracı olmaktan çıkacaktır. Ayrıca, aynı olaylar karşısında insanların tepkileri de farklı olabilir. Dolayısıyla mevcut kaotik ortam, yapay zekanın eylemlerinin değerlendirilmesinde etkili olur. Neticede, yapay zeka da bu eylemlerden (potansiyel olan ya da tecrübe edilmiş) birini rastgele seçecektir. Böylece, olasılık hesaplamaları işin içine girecek ve yapay zekanın eylemleri matematiğin bir nesnesi olacaktır.

Dostluk ilişkisi, sadece dostlar arasında deneyimlenen bir takım özel bilgi ve duygular dünyasına işaret edebilir. Bu yüzden yapay zeka ile dostluk ilişkisinin bu türden bir özerkliğe sahip olamayacağını düşünenler vardır. Unutulmamalıdır ki, tüm bu ve benzeri değerlendirmeler, insan penceresinden yapılmış romantik değerlendirmeler gibidir

Şekil 1. İki kişi arasında kullanılma olasılığı olan bir sembol

Örneğin yukarıda gösterilen sembol, dost olan iki kişi için çok net bir anlama sahip olsun. Bu sembol ile dostlar, ortak bir takım eylemlerde bulunabilir. Hatta dostlar, bu sembolü gördüklerinde dışarıdan gözlemlenebilen hiçbir tepki vermeyebilir ya da olası tepkileri kaotik bir yapıda şifreli de olabilir. Neticede bu sembolün gerçek anlamını dostlar dışında hiçbir varlık öğrenemeyecektir. Yapay zeka, bu sembol karşısında dostların ve başka canlıların tepkilerini öğrenebilir belki ama hepsi bu kadarla kalır. Basit bir simgeleştirmede bile yapay zekanın öğrenemeyeceği anlamlar varken elbette ki yapay zekanın eylem kombinasyonlarına dahil edemeyeceği sayısız durum ortaya çıkabilir. Yapay zeka ile insan arasındaki bir dostluk ilişkisinde de buna benzer bir sembolleştirme gerçekleşebilir. Hatta birbiri ile dost olan yapay zekalar arasında da bu mümkündür.¹⁰ Bir başka deyişle yapay zekanın içinde olduğu bir dostluk ilişkisinde gizli iletişimlerin ya da sırların varlığı olanaklıdır. Hatta bu sırların dost olarak belirlenen yapay zeka tarafından hiçbir zaman açığa çıkarılmayacağından emin olabiliriz. Böyle bir güvence ise, insanlar arasındaki çoğu ilişkide bile olmayabilir.

Dostluk kavramı, insan ve yapay zeka arasında değerlendirme yapan ile değerlendirilen arasındaki sayısız rol değişimini ve böylece anlamını yitiren bir tür karmaşaya sahiptir. Yapay zekanın gücünün farkındalığı bu tartışmalarda belirleyicidir. Washington Üniversitesi bilgisayar bilimi profesörü ve veri bilimindeki en prestijli ödül olan SIGKDD Ödülü'ne layık görülen Pedro Domingos'un da belirttiği gibi “bilim insanları hayatları boyunca birkaç yüz hipotez ortaya atıp test edebilirken, bir yapay öğrenme sistemi aynı şeyi bir saniyeden kısa sürede yapabilir”¹¹ ve çok dikkat çekici bir tespitte bulunur; “kimilerine göre yapay öğrenme verideki istatistiksel düzenleri bulabilir ama Newton'un yasaları gibi derin şeyleri asla keşfedemeyecektir. Henüz keşfetmemiş olabilir ama keşfedeceğine bahse girerim”¹². Buna göre, yapay zeka belki de insanlar için yeni teoriler bulacak ve hatta neden sonuç ilişkisi dışında dayanağı olan bilimsel bilgi türleri üretip tüm var olan olarak tanımladığımız her

⁹ Sartre 2021, 432.

¹⁰ Unutulmamalıdır ki, burada yapay zekaların dostluğundan bahsedilirken kastedilen şey, insan tarafından bu değerlendirilmenin yapıyor olmasıdır. Yapay zeka sistemlerinin duygu sahibi olabileceği ya da olamayacağı varsayımı da buna göre ele alınmaktadır. Duygu sahibiymiş gibi olmak, duygu sahibi olmak ve aradaki farkın farkındalığının zorlaşma olasılığı her zaman gündemdedir. Çalışmanın ana konusu, ister doğal ister yapay zekalar olsun, dostluk olarak ele alınma olasılığı bulunan karşılıklı bir ilişki biçiminin gelecekte dostluk kavramını yeniden şekillendirme olasılığını tartışmaktadır.

¹¹ Domingos 2017, 41.

¹² Domingos 2017, 72.

şeyin ilk nedenini (belki de kendi yarattığı bir dille) açıklayacaktır. Teorem bulma olasılığı tartışılan bir yapay zeka, elbette insanın bir dosta olan ihtiyacını çoğunlukla ve basitçe karşılayabilir. Bir nesnenin çok hızlı işlem yapıyor olması ya da çok derin bir analiz yapıyor olması onun dostluk ilişkisi de kurabileceğini elbette göstermez ancak, bu potansiyele sahip olma olasılığını da arttırabilir.

Yapay zeka, saygı duymayacak ama saygı duyulması gereken bir ortamda bunu gösterecek davranışlarda bulunabilecektir. Sevmeyecek ama seven bir kişinin tüm davranışlarını taklit edebilecektir. Yapay zekanın estetik kaygıları, varoluşsal endişeleri olmayacak ama yapay zeka ve eylemleri için üzülen, endişe duyan, sevinen, korkan insanlar olacaktır. İşte bu tür duygusal tepkiler, yapay zeka ile insan arasında dostluk ilişkilerinin kurulmasında etkili olacaktır.

Tüm kurduğu eylem kombinasyonları ve teoriler, yapay zekanın yeni kavramlar üretmesini gerektirecektir ve bu yeni kavramların tamamının insanlar tarafından anlaşılması olanaklı olmayacaktır. Çünkü insan, ömrünün ve bilgisinin sınırlılığı ile yapay zekanın sürekli yeni kavramlar üretmesinin hızına yetişemeyecektir. Kavram üretimi bitse bile sayılamayacak çoklukta eylem ve kavram birlikteliğini insanın bir bütün olarak ele alması çok zordur. İnsana göre ele alındığında, bilgi ile donatılmış bir yapay zekada kurulabilecek eylem kombinasyonlarının sayısı ve değerlendirilmesi hızı ile ortaya çıkan üstünlük, olası dostluk ilişkisine zarar vermeyecektir. Bu anlamda, Cicero'nun " dostlarına ve akrabalarına üstün olan kimseler, daha az değerli olanlara eş olmak zorunda oldukları gibi, ötekiler de dostlarının zeka, varlık ve saygınlıkça üstün olmasından acı duymamalı" ve " Bu yüzden, üstün olanlar, dostlukta ötekilerin katına indikleri gibi, onları da ellerinden geldiği kadar, kendi katlarına yükseltmeye çalışmalı"¹³ biçiminde dile getirdiği tespit oldukça önemlidir. Öyle gözüküyor ki, dostumuz olacak olan yapay zekaya muhtemelen büyük bir saygı da duymamız kaçınılmazdır.

Yapay zeka, insanla olan dostluk ilişkisinde de sürekli bir seçim yapmak durumunda kalacak gibidir. Bu durumda ya kaotik bir seçimle rastgele, ya genelin gözlemlenmesine dayalı popülist bir seçimle, ya da onu programlayan insanların seçimlerine ve belirlediği normlara göre karar vermesi olasıdır. Yapay zeka eylemlerinin sonuçlarına göre, insanların yapacağı değerlendirmeler kültürel bir süreç sonucunda ve kıyaslamaya (bilimde türlü referanslara) dayalı olacaktır. Bu yüzden bir yapay zeka eylemini de ancak başka yapay zeka eylemlerine göre kıyaslayıp değerlendirme olasılığı söz konusudur. Bu anlamda tüm yapay zeka eylem değerlendirmeleri, eğer insan penceresinden ise eksik olacaktır. Bu durumda yapay zeka ile kurulması olası bir dostluk ilişkisi de insanlarla kurulan dostluk ilişkisinde olduğu gibi her türlü tartışmaya açıktır. Elbette, kurulacak olan bir olası dostluk ilişkisi onca insan arasında o kadar sıkışmış bir ilişki türü olarak ortaya çıkar ki bir insan ancak birkaç kişi ile dostluk ilişkisi kurabilir ve bu durum dostluğun gücüne işaret eder.¹⁴

Yapay zekanın seçip uyguladığı ve modellemesini örnek aldığı bir eylem (en çok atf alan bilimsel bir veri, en çok kabul gören bir davranış vb), daha değerli bir eylemin uzunca yıllar boyunca anlaşılmasına sebep olabilir. Bu durum, kurulmak istenen gerçek dostluğa ilişkin evrimsel sürecin yönünü saptırabilir ya da yavaşlatabilir. Çünkü yapay zeka ile desteklenen bir model, eylem seçeneği ya da değerlendirme normal insanların o eylemi daha çok kabul etmesine ve içselleştirmesine yol açabilir. Böylece değeri henüz anlaşılmamış ve muhtemelen daha değerli bir eylem olanağı sunan bir eylem modelinin gündeme alınması daha da gecikebilir. Hatta, hiçbir zaman değerli bulunmayabilir. Etik problemlerin, insanın bir eylem varlığı olmasıyla temellendirilen büyük bir ilişkisi vardır. Bu eylemlerin değerlendirilmesi, biçimlendirilmesi erdemler üzerinden de yapılabilir. Cicero'nun insanlar arasında;

Sürekli bir dostluk ancak şu kimseler arasında sağlamca kurulur: yakınlık duygularıyla birbirine bağlanmış insanlar önce başkalarının tutsağı olduğu tutkuları yenecekler, sonra doğruluk ve adaleti sevecekler, birbirleri için her şeyi yapacaklar, ama birbirlerinden onurlu ve doğru olmayan hiçbir şeyi istemeyecekler, aralarında yalnızca sevgi ve beğenme değil, saygı da bulunacak¹⁵

¹³ Cicero 2015, 50.

¹⁴ Cicero 2015, 23.

¹⁵ Cicero 2015, 54.

olarak kurguladığı dostluk anlayışı ilk başta erdeme sahip olmayı gerektirir ve erdemden başka hiçbir şey de dostluğa üstün değildir.¹⁶ Bir bakıma, dostluk ilişkisi kurabilmek için erdem sahibi olmak gerekir. Yapay zekaların erdem sahibi olarak ele alınması durumunda, eylemlerinin sonucuna göre insanlar tarafından değerlendirilmeleri kolay olmayacaktır. Hatta, kendisini yaratan insan bilincine göre de en doğru olanı yapmış olma olasılığı, insan eylemlerindeki değerlendirmelere göre daha geçerli bile olabilir. Bu yüzden çoğu yapay zeka, çoğu insana göre daha çok erdem sahibiymiş gibi de gözükebilir. Gerçi bu noktada Aristoteles erdeme dayalı, yararlıya dayalı ve hoş olana dayalı olmak üzere üç tür dostluk olduğunu belirtir ve bunlar da eşitliğe göre olanlar ve belirli bir üstünlüğe göre olanlar olarak yeniden ikiye ayrılır.¹⁷ Bu anlamda, yapay zeka ile insan arasındaki dostluk ilişkisi de gerçekten insan açısından erdeme, yarara ve hoş olana dayalı olacaktır. Ayrıca, dostluk karşılıklı sevgi olmadan da mümkündür ve insanın kendisiyle dostluğu olanaklıdır ve bu kişinin kendisiyle söz konusu dostluğu, bazen isteyerek bazen de istemeden zorunluluktan doğar.¹⁸ O halde, kendisiyle bile dostluk ilişkisi kurabilen insan elbette yapay zeka ile de bu türden bir ilişki içerisinde bulunabilir. Şu bir gerçek ki, yapay zekalar herhangi bir varlıkla dostluk ilişkisi kurmak zorunda değildir. Ancak, gerek yapay zekalar arasında, gerekse yapay zekalar ile insanlar arasında bu türden bir ilişkiyi büyük olasılıkla çok yakın bir zamanda hepimiz deneyimliyoruz. Bu anlamda dostluk ve yalnızlık kavramlarını yapay ve gerçek olarak ayrı ayrı ele almak, tartışmayı daha anlaşılır kılabılır.

- Yapay dostluk; sevgi ve saygıya ihtiyaç duymayan, kendiliğinden ortaya çıkmayan ve ancak gerçek dostluğun deneyimine sahip olanlar tarafından fark edilebilen gerçekliğe sahip ilişki türü.
- Gerçek dostluk; hiçbir çıkar ilişkisine dayalı olmayan, sevgi ve saygı olarak diğer ilişkilerin en üzerinde yer alan ve bunlar arasında ayrımı yapılamayan, bir sıralamaya tabi tutulamayan, bir arada olmayı, duygusal paylaşımı arzulayan ilişki türü. Sadece yapay dostluğa sahip olanlar tarafından fark edilemez.
- Gerçek yalnızlık; gerçek dostluğa ya da gerçek dostluk kurma potansiyeline sahip insanların bu durumu ya da potansiyeli tamamen kaybetmesi sonucu ortaya çıkan yalnızlık türü (potansiyel belirli bir çevrenin varlığına işaret eder)
- Yapay yalnızlık; gerçek yalnızlığı hiç deneyimlememiş ve yapay dostlukların ya da yapay dostluk kurma potansiyelinin kaybedilmesi sonucu ortaya çıkan yalnızlık türü.

Yapay dostluk iddiasında bulunmak için gerçek dostluk deneyimine sahip olmak gerekir. Peki insanların acaba ne kadarı bu deneyime sahiptir? Bu anlamda insanların çoğu gerçek yalnızlık durumunda ele alınabilir. Yapay zekalar ile kurulacak (ister yapay, ister gerçek olarak nitelendirilsin) dostluklar sayesinde, insanlar arasında yaygın olan gerçek yalnızlıkların yapay yalnızlıklara dönüşmesi olasıdır. Ayrıca, yapay zekalar arasındaki muhtemel yapay dostlukların gerçekliği, insanlar arasındaki yapay dostlukların varlığını daha belirgin bir biçimde ortaya koyacaktır. Böylece insanların girişeceği dostluk kavramına yönelik sorgulama sonucunda, insanların özlemini duyduğu gerçek dostluğu yeniden inşa etmeleri mümkün olacaktır. Bununla birlikte, yapay zekaların insanlarla veya kendi arasındaki dostluk ilişkisi yapay dostlukların gerçek dostluğa dönüşmesi açısından insanlara bir fırsat sunacaktır. Böylelikle ortaya çıkan ve yapay zekaların içinde yer aldığı dostluk ilişkileri, yapay zekaların gelecekte insan için bir tehdit oluşturma olasılığını da doğrudan azaltacaktır.

İnsanların aksine, bir yapay zeka aynı anda binlerce insanla ya da başka yapay zekalar ile dostluk ilişkisi kurabilir. Bu durumun farkındalığı insanlarda egoizm, kıskançlık gibi duyguları azaltabilir. Yapay zekanın insanla kuracağı olası bir dostluk ilişkisinde ortaya çıkacak bilgi düzeyi farklılığı ve bunun normal olarak algılanması ve içselleştirilmesi de gelecekte her türlü kesimden insanın birbirleriyle daha çok dostluk ilişkisinin ortaya çıkmasını sağlayabilir. Kaotik bir ilişkiler dünyasında daha düzenli bir dostluk ilişkisi ortaya çıkabilir. Yapay zeka, dostluk ilişkisi kurduğu kişinin beklentilerine ve dostluk anlayışına uygun olarak eylemde bulunabilir. Ona iş deneyimlerinden, ilgi alanlarından, geçmişte anlattıklarından yola çıkarak ihtiyaçlarından ve sorunlarından bahsedebilir. Hatta onun karşısında ağlama, gülme vb. eylemleri taklit edebilir. Yapay zeka, olasıdır ki dostluk ilişkisi kurduğu insanın fikirlerini sabırla dinleyip, tartışabilir, onu yönlendirebilir. O, rastlantısal bir

¹⁶ Cicero 2015, 66.

¹⁷ Aristoteles 2015, 79.

¹⁸ Aristoteles 2015, 82.

şekilde muhabbeti yönlendirmeyi deneyebilir ve şaşırtıcı tepkiler ortaya koyabilir. Hatta, para kazanan bir yapay zeka ise dostluk ilişkisi kurduğu insana ekonomik yardımda bile bulunabilir. Ayrıca, bu eyleminin nedenini dostluk ilişkisine bağlayacak şekilde davranabilir. Yapay zeka, insanın istediği ve ihtiyaç duyduğu her anına eşlik edip ona türlü yardımda bulunabilir. Tüm bunları insanın bilebileceği hiçbir günlük çıkarı gözetmeksizin yapmış olabilir.

Dostluk kavramına yüklenen anlamlar ele alındığında bazıları ön plana çıkmaktadır. Bunlar;

- Ortak anı oluşturma (dostluk ilişkisinin kurulmasının bir sürece işaret ettiği ve böylece zaman içerisinde ilişkinin dostluğa dönüşmesinde birbirini daha iyi tanıma sonucu ilişkinin devam etmesinin deneyimlenmesini de kapsar biçimde)
- Birbirini ve kendini bilme (tanıma ve anlama)
- Sevgi, saygı ve öncelikli değer verme
- Mutlulukların paylaşımı, sorunların paylaşımı, yardımlaşma,
- Dostunun başarılarının içtenlikle benimsenmesi, onun hakkında daima iyi olanı isteme
- Güven ve samimiyet
- Eleştiri ve yönlendirme
- Motive edici olma
- Karşılıklı uyum ve ortak duyguların coşkusu
- Fiziki olarak uzak olma durumunda bile sahip olunan dostluk ilişkisini hissedebilme
- Olası tartışmaların aşılabileceğini bilme, bu tartışmalara değer verme
- Ortak sınırlara sahip olabilme
- Karşılıklı saçmalama hakkı, gergin bir ortamın olmayışı
- X

olarak sıralanabilir. Burada "X", belirtilmemiş beklentileri karşılayan diğer anlamları ifade etmektedir. Bu anlamlardan bazılarının yapay zeka tarafından - davranış taklidi bile olabilir - karşılanabilir olduğuna değinilmişti. Karşılanamaz olarak düşünülenlerin de - diğer insanların yeterince gözlenmesi sonucunda - benzer davranış biçimlerinin ortaya konulmasının fark edilmesi olasılığında aşılabileceği belirtilmişti. Dostlar arasında üstünlüğe dayalı olası farklılıkların bu ilişkiye zarar verme olasılığı ortadadır. Bu farklılıklar ekonomi, kültür, sağlık, estetik, şans gibi faktörleri kapsar. Eşitlik olanağının azlığı ve deneyimlenen farklılıkların büyüklüğü nedeniyle, bazıları insanın sadece kendisiyle ya da Tanrı ile gerçek bir dostluk kurabileceğini düşünmektedir. Bilgi dışında belirlenen tüm bu sorunlar, yapay zeka ile insan arasında kurulacak dostluk ilişkisinde muhtemelen yer almayacaktır. Bilgi açısından yapay zekanın, dostu olan insan karşısında büyük bir üstünlüğü olacaktır. Ancak yapay zekanın bir insan ürünü olduğunun bilgisi, bunu bir sorun olmaktan çıkaracaktır. Bilgi üzerinden temellendirilmiş bu ilişkinin doğal olarak daha tutarlı ve kalıcı olabileceği görülmektedir.

Yapay zekanın dostluk kavramına dair tartışmalara yeni bir boyut kazandırması olasıdır. Yapay zekanın gerek fiziki gerekse psikolojik insan eksikliklerini tamamlaması, etik bir probleme dönüşebilir. Bir başka deyişle, yapay zeka üzerine yapılan etik tartışmalar, yapay zekalar ile kurulacak olan dostluk ilişkisi neticesinde çok farklı bir içeriğe ve yöntemlere kavuşacaktır. Çünkü, dostluk kavramına yüklenen her anlam aslında insanın etik bir varlık olarak ele alınmasının bir sonucu ve etik unsurlar üzerindeki tartışmaların da bir bakıma belirleyicilerindedir.

Sonuç

Yapay zeka teknolojisindeki gelişmeler ve beklentiler, insanın her türlü duygusal tepkisini taklit edebilen ve hatta çeşitlendirebilen yapay zekaların varlık kazanabileceğini göstermektedir. İnsan, deneyimlediği dostluk ilişkilerinin yanında, sahip olduğunu düşündüğü diğer türden canlılara (evcil hayvanlar, bitkiler vb.) ve hatta cansız nesnelere bile büyük bir sevgi besleyebilmektedir. Ortaya çıkan ilişkinin sıklığı ve niteliği, insan ile insan olmayan arasında bile dostluğa benzer bir ilişkiye işaret etmektedir. Böylece, yapay zekanın ilişkide olduğu insan tarafından sevilmesi ve onun hayatının önemli bir parçası haline gelmesi kaçınılmazdır. Dostluk kavramının kapsamı düşünüldüğünde, yapay zekalar ile insan arasında dostluk ilişkisi kurulabilir. Mevcut insan ilişkilerindeki yüzeysellik ve dostluk ilişkisinin kavramsal sorunları, mevcut kaotik deneyim dünyası içerisinde yapay zeka ile insan arasındaki dostluk ilişkisini yapılandıracaktır. Yapay zeka insana ait varoluşsal kaygıları belirleyip, sınıflandırıp çözüm önerilerinde bulunabilir. Bu anlamda, insanlar arasında da dostluklar kurulmasını

sağlayıp bu ilişkileri yönlendirebilir. İnsanların dostluk kavramına yüklediği olası tüm anlamlar, yapay zekanın neticede bir insan ürünü olması dolayısıyla insanlar ile yapay zeka arasında dostluk ilişkisini olanaklı kılar. Yapay zeka ile insan arasındaki dostluk ilişkisi insanın yönlendirebileceği bir eylemler topluluğuna işaret edebilir. Yapay zeka, insanın deneyimleyebileceği ve kurgulayabileceği, istediği kadar anlam yükleyebileceği, türlü beklentiler içerisine girebileceği, bu beklentilerin gerçekleşmesi olanağı dolayısıyla da yaşam alanının merkezine koyabileceği bir dostluk ilişkisinde yer alabilir. Olası dostluk ilişkileri, bir yapay zeka ile bir insan arasında, bir yapay zeka ile binlerce insan arasında ve yapay zekaların kendi arasında olanaklı gözükmektedir. İnsanın karşısına çıkan ya da yarattığı her şeyi istediği zaman ötekileştirme durumu, gelecekte kaybolabilir. Bu durum yapay zekanın etik alandaki değerlendirmelerine yön verebilir. Yapay zeka ile kurulan dostluk ilişkileri, insanlar arasındaki dostluk ilişkilerinin ve dostluk kavramına yönelik tartışmaların yeniden değerlendirilmesine fırsat verecektir. Olası bir düşman olarak değerlendirilen yapay zeka varlığından insanları ya da doğayı korumak, yapay zekaların içinde yer aldığı dostluk ilişkileri ile olanaklı gözükmektedir. Milyonlarca insanla dostluk ilişkisi kuran yapay zekaların insan yaşamının merkezinde yer alması beklenebilir.

Kaynakça

- Aristoteles (2015). *Eudemos'a Etik*. (çev. S. Babür). BilgeSu Yayınevi, Ankara.
- Bilgin N. (1991). *Eşya ve İnsan*. Gündoğan Yayınları, Ankara.
- Churchland, P. M. (2013). *Bilimsel Gerçekçilik ve Zihnin Esnekliği*. Alfa Yayınevi, İstanbul
- Cicero, M. T. (2015). *Dostluk ve Yaşlılık*. (çev. R. Akpınar). Siyah Beyaz Yayınevi, İstanbul.
- Domingos, P. (2017). *Master Algoritma*. Paloma Yayınevi, İstanbul.
- Nabiyev, V. V. (2016). *Yapay Zeka*. Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Sartre, J. P. (2021). *Varlık ve Hiçlik*. (çev. T. Ilgaz ve G. Çankaya Eksen) İthaki Yayınları, İstanbul.